

BİBLİYOGRAFYA

Reşit Mazhar Ertüzün, *Kapıdağı Yarımadası ve Çevresindeki Adalar Tarih ve Arkeolojisi Üzerinde Araştırmalar*, Çituri Biraderler Basımevi (İstanbul, 1953), 8°, IX+278 s. 96 resim, 7 plân ve harita, fiatı 10 lira.

Bundan birkaç yıl önce Erdek'te bir kaymakamın şahsi gayretiyle civardan ve bilhassa Kyzikos'dan topladığı eserlerle bir küçük müze kurduğunu duymuş, bizde ilk defa vaki olan bu teşebbüsün sahibine karşı uzaktan takdir hissetmiştik. Aynı kaymakam bu defa karşımıza bütün Kapıdağı yarımadası ve civarındaki adaları içine alan bir kitapla çıkmaktadır. Ön sözünde mütehassıs olmadığını fakat mıntakanın zengin tarihi eserleri karşısında "hiç yapmamaktansa az da olsa bir şeyler yapmanın faydalı olduğu inancıyla hareket ettiğini" belirterek, şimdiye kadar Türkiye'de amatörler tarafından hazırlanmış bu çeşit eserlerin en iyilerinden birini meydana getirmiş ve Türk okuyucularına bu önemli bölgeyi tanıtmaya çalışmıştır.

Bu havalı hakkında en etraflı tetkik elli yıl kadar önce F. W. Hasluck tarafından yapılmıştır¹. Hasluck Kapıdağı ve adalardan başka asıl Anadolu'daki Mysia bölgesinin Bandırma, Edincik, Balıkesir, Biga, Gönen, Kemalpaşa v. s. gibi yerlerini de ele almıştır. Mazhar Ertüzün ise Hasluck'un bu kısımları müstesna olmak üzere, yalnız kaymakamlık etmiş olduğu Erdek kazasının idari hudutları içinde kalan bölge üzerinde durmuştur. Birçok yerlerde me haz olarak gösterilmesine rağmen ilk bakışta kitabın Hasluck'un "Cyzicus" unun tadil, tevsii veya bahislerinin yerleri değiştirilmek suretiyle meydana getirildiği göze çarpıyor. Bu itibarla okuyucuların Hasluck'tan tercüme edilmiş bir kitapla karşı karşıya oldukları hissine düşmemeleri için, kitabın hazırlanmasında "Cyzicus" un esas tutulduğunu belirtilmesi yerinde olurdu.

Kitap "Kyzikos", "Erdek" ve "Kapıdağı Çevresindeki Adalar" olmak üzere, üç ana parçadan meydana gelmiştir. Bunlar da ayrıca birçok tâli bölümlere ayrılmıştır. Fihrist beş sahife tutuyor, yani bölümlere ayırma hususunda pek teferruata kaçılmıştır. Kapıdağı ile adalar hakkında son asırlar tarihi üzerinde Başvekâlet arşivi ile Erdek kaymakamlığındaki vesikalardan istifade edilerek Cumhuriyet devrine kadar (bazan teferruat olsa bile) Hasluck'da bulunmayan bilgi verilmiş olmasını bilhassa kaydetmeliyiz. Kitapta Erdek'in arkeolojisi diğer bahislere nisbetle daha iyidir. Ancak bu arada Erdek önündeki Zeytin adasına pek fazla yer ayrılmıştır (s. 193-210). Gerçekte Zeytin adasında son yıllarda inşaat dolayısıyla tesaduf edilen bazı kalıntıların kitapta yer alması faydalı olmuşsa da, sayfaların metotsuz bir şekilde lüzumsuz tafsilât doldurulduğu görülüyor.

Kitabın Hasluck'un rehberliğinden mahrum olarak hazırlanan kısımlarında birçok elemanter hatalar yapılmıştır. Bazı yerlerde lüzumsuz tafsilât verilmiş, bazan da "Kyzikos sanatı", "Kyzikos Mimarisi", "Kyzikos Heykeltraşlığı" gibi eldeki bilgi ile bu gün için mütehassısların bile üzerinde duramayacakları bahisler ayrılmıştır.

¹ F. W. Hasluck, *Cyzicus*, Cambridge, 1910.

mıştır. Bu gibi elemanter yanlışlardan biri de "Kapılar" başlıklı kısımdadır. Hasluck yalnız bir kapının mevcut olduğunu söylediği halde (*Hasluck* s. 9), Ertüzün buna ilâveten amfiteyatronun kapısından da bahsediyor (s. 108), yani bir şehir kapısı ile şehir içindeki bir âbide kapısı arasında ayırma yapmamaktadır. Kitaba konulan plân ve desenler istifade sağlayacak durumda değildirler. Fotoğraflar iyi intihap edilmemişlerdir. Bu fırsattan faydalanılarak gerek harabelere, gerekse Erdek Müzesinde toplanan eski eserlere ait, kitabın kıymetini artıracak iyi fotoğraflar yayınlanması temenni edilirdi. Baştaki Kyzikos plânı müellifin imzasını taşıyorsa da Hasluck'tan alındığının kaydedilmesi unutulmuş olmalıdır. İlk çağın en önemli mâbetlerinden olan Hadrianus mâbedinin substruksiyonuna ait kroki, bu mühim eser hakkında fikir vermekten uzaktır. Bu mâbede dair el kitaplarındaki bilgilerden haberdar olunsaydı², daha derli toplu ve faydalı malûmat verilebilirdi. Kyzikos'ta mevcudiyeti bilinen, sütunları Efesos Artemision'u gibi kabartmalı olan Bergama kralı Eumenes'in, annesi Apollonis şerefine M. E. 160 da inşa ettirdiği mâbetten açıkça bahsedilmemiştir. Bu mâbedin İon nizamında olduğu bilinseydi³ ona ait olması ihtimali ileri sürülen harabe yerindeki başlık parçalarının (s. 146) nizamı bildirilerek bu husus aydınlatılabilirdi.

Kitapta, İstanbul ve Bursa müzelerindeki Kyzikos'tan bulunmuş eserlerin listeleri vardır (s. 148-163). Fotoğrafsız sadece müzelerin iç hizmetlerinde kullanılacak malûmatı ihtiva eden bu listeler fuzuli yer işgal etmektedirler. İstanbul Müzesindeki Kyzikos sikkelerini gösteren liste de numizmatik yönünden hiçbir değer taşımıyor. Bu listenin başında verilen izahatta "Arkaik çağdanberi meşhur olan ve stater denilen Kyzikos sikkeleri" denilmektedir. Stater Kyzikos sikkelerinin hususi ismi değil, umumî olarak altın sikkelere verilen isimdir. Burada üzerinde durulması gereken cihet Pers hâkimiyeti sırasında yalnız kırıla mahsus olan altın sikke darbetmek hakkından Kyzikos'un da istifade etmiş olmasıdır. Bu devirde bir mübadele merkezi olan Kyzikos'un ehemmiyetini darbettği dünyaca meşhur elektron sikkeleri gösterir. Yine bu bahiste "Büyükada definesi"nden bahseden kısımda, definede ele geçen Kyzikos sikkelerinin ayrı listeleri vardır. Bu define neşredildiğinden⁴ bu listeleri buraya koymak faydasızdır. Bu listeler yerine definede bulunan sikkelerin ve diğer Kyzikos sikkelerinin fotoğraflarını koymak okuyucuları daha ziyade tatmin ederdi.

Ertüzün, Hasluck'un gösterdiği eserleri hiç olmazsa gözden geçirmeğe gayret etmiş, ayrıca modern yunanca neşriyattan da faydalanmıştır. Bu onun, şimdiye kadar bu kabil kitap yazan amatörlerden üstün olan tarafıdır. Bununla beraber görmediği yazılar da vardır. Meselâ Kyzikosta tiyatrosunda bulunan satir kabartmalı iki paye üzerinde özel olarak durulduğu halde (s. 136) onların Devambez tarafından neşredildiği gözden kaçmıştır⁵.

Kyzikos bahsinin sonuna krokisiz bir turist rehberi eklenmiştir, (s. 163). Bu rehber göre harabeler bir günde dolaşmaktadır. Halbuki Kyzikos'ta halen

² W. B. Dinsmoor, *The Architecture of Ancient Greece*, London, 1950, s. 283.

³ Dinsmoor, *ayni eser*, s. 278-279.

⁴ Kurt Regling, *Der griechische Goldschatz von Príncipe*, Berlin, 1931.

⁵ P. Devambez, *Deux Piliers Décorés Trouvés a Cyzique*, *Revue Archéologique*, 1937, s. 176-194.

ayrıca tetkikat yapmıyacaklar için amfiteyatrodan başka göze çarpacak birşey yoktur denilebilir. Turistleri harabeden ziyade Erdek körfezinin güzel plâjları veya doğrudan doğruya Erdek cezbeder sanırız.

Baştarafa Yunanca ve Lâtince asıllı kelimelerin transkripsiyonunda müellifin kabul ettiği usulü izah eden bir sahife ile * sona bir lugatçe eklenerek kitap tamamlanmıştır. Arkeolojik bahislerin zayıflığına ve zikredilen diğer noksanlarına rağmen, bugünkü şartlar altında böyle bir kitap hazırlamak ve hele bastırabilmek bahtiyarlığına erdiği için Reşit Ertüzün'ü tebrik ederiz. O yapabileceğini fazlasıyla yapmıştır. Onun noksanlarını tamamlamak, bir nesle yakın zamandanberi Üniversitelerimizin yetiştirmekte olduğu Türk arkeoloji müntesiplerinin vazifesidir.

İstanbul-1954

NEZİH FIRATI

* Müellifin Modern Yunancanın tesiri altında vücade getirdiği transkripsiyon usulüne dair mütalâa yürütmeden şunu belirtmek lâzımdır ki, bu herhangi bir ferdin değil, Türk tarih ve arkeoloji otoritelerinin müştereken halledecekleri bir meseledir. Şimdiki halde Maarif Vekâletinin klâsiklerin tercümesi için kabul ettiği usul umumî olarak kabul edilmiş gibidir. Bununla beraber aynı kelimeyi meselâ : Arif Müfit Mansel *Frigya (Ege ve Yunan Tarihi, Ankara, 1947)*, Ekrem Akurgal *Phrygia, (DTCF. Dergisi, VIII, 1950, s. 1 vd)*, Afif Erzen *Friğya (İlçâğda Ankara, Ankara, 1946)*, Şemsettin Günaltay *Friğya (Yakın Şark IV, 1, Ankara 1951)* şeklinde yazmaktadırlar.

